

Teismo praktikos rinkinys

TEISINGUMO TEISMO (ketvirtoji kolegija) SPRENDIMAS

2019 m. liepos 29 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Viešieji pirkimai – Peržiūros procedūros – Direktyva 89/665/EEB – Direktyva 92/13/EEB – Teisė į veiksmingą teisminę apsaugą – Lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai – Teismų sprendimų, kuriais nepaisoma Sąjungos teisės, peržiūra – Valstybės narės atsakomybė dėl nacionalinio teismo padaryto Sąjungos teisės pažeidimo – Atlygintinos žalos įvertinimas“

Byloje C-620/17

dėl *Székesfehérvári Törvényszék* (Sékešfehervaro teismas, Vengrija) 2017 m. spalio 24 d. nutartimi, kurią Teisingumo Teismas gavo 2017 m. lapkričio 2 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje

Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe

prieš

Fővárosi Törvényszék

TEISINGUMO TEISMAS (ketvirtoji kolegija),

kurį sudaro kolegijos pirmininkas M. Vilaras (pranešėjas), teisėjai K. Jürimäe, D. Šváby, S. Rodin ir N. Piçarra,

generalinis advokatas M. Bobek,

posėdžio sekretorius I. Illéssy, administratorius,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2018 m. lapkričio 21 d. posėdžiui,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

- *Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe*, atstovaujamos *ügyvédek* G. M. Tóth ir I. Varga,
- *Fővárosi Törvényszék*, atstovaujamo H. Beerné Vörös, K. Böke ir *bíró* G. Barabás,
- Vengrijos vyriausybės, atstovaujamos M. Z. Fehér ir G. Koós,
- Graikijos vyriausybės, atstovaujamos M. Tassopoulou, D. Tsagkaraki ir G. Papadaki,
- Lenkijos vyriausybės, atstovaujamos B. Majczyna,

* Proceso kalba: vengrų.

– Europos Komisijos, atstovaujamos A. Tokár, H. Krämer ir P. Ondrůšek,
susipažinęs su 2019 m. balandžio 30 d. posėdyje pateikta generalinio advokato išvada,
priima šį

Sprendimą

1. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl ESS 4 straipsnio 3 dalies, ESS 19 straipsnio 1 dalies antros pastraipos, SESV 49 straipsnio, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnio, 1989 m. gruodžio 21 d. Tarybos direktyvos 89/665/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su peržiūros procedūrų taikymu sudarant viešojo prekių pirkimo ir viešojo darbų pirkimo sutartis, derinimo (OL L 395, 1989, p. 33; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 1 t., p. 246), iš dalies pakeistos 2007 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2007/66/EB (OL L 335, 2007, p. 31) (toliau – Direktyva 89/665), 1992 m. vasario 25 d. Tarybos direktyvos 92/13/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių Bendrijos taisyklių taikymą viešųjų pirkimų tvarkai vandens, energetikos, transporto ir telekomunikacijų sektoriuose, suderinimo (OL L 76, 1992, p. 14; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 1 t., p. 315), iš dalies pakeistos Direktyva 2007/66 (toliau – Direktyva 92/13), 1993 m. birželio 14 d. Tarybos direktyvos 93/37/EEB dėl viešojo darbų pirkimo sutarčių sudarymo tvarkos derinimo (OL L 199, 1993, p. 54; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 2 t., p. 163) ir Sąjungos teisės viršenybės, lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų išaiškinimo.
2. Šis prašymas buvo pateiktas nagrinėjant *Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe* (toliau – *Hochtief Solutions*) ginčą su *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas, Vengrija) dėl vykdančios teismines funkcijas šio teismo tariamai padarytos žalos bendrovei *Hochtief Solutions*.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

3. Direktyvos 89/665 1 straipsnio 1 dalies trečioje pastraipoje ir 3 dalyje, kurių tekstas beveik identiškas Direktyvos 92/13 1 straipsnio 1 dalies trečios pastraipos ir 3 dalies tekstui, numatyta:

„1. <...>

Valstybės narės turi imtis reikiamų priemonių užtikrinti, kad sutarčių, kurias apima [2004 m. kovo 31 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/18/EB dėl viešojo darbų, prekių ir paslaugų pirkimo sutarčių sudarymo tvarkos derinimo (OL L 134, 2004, p. 114; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 7 t., p. 132, klaidų ištaisymas OL L 339, 2014, p. 14)] taikymo sritis, atveju perkančiųjų organizacijų priimti sprendimai galėtų būti veiksmingai ir visų pirma kuo greičiau peržiūrėti šios direktyvos 2–2f straipsniuose nurodytomis sąlygomis remiantis tuo, kad tokiais sprendimais buvo pažeisti viešuosius pirkimus reglamentuojantys Bendrijos teisės aktai arba nacionalinės taisyklės, kuriomis tie teisės aktai perkeliami į nacionalinę teisę.

<...>

3. Valstybės narės turi užtikrinti, kad būtų peržiūros procedūros, kuriomis pagal išsamias taisykles, kurias gali nustatyti valstybės narės, galėtų pasinaudoti bent bet kuris asmuo, kuris yra arba buvo suinteresuotas gauti konkrečią sutartį ir kuriam dėl tariamo pažeidimo buvo padaryta žala ar kilusi tokios žalos rizika.“

4 Direktyvos 89/665 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės turi užtikrinti, kad priemonės, kurių imtasi dėl 1 straipsnyje nurodytų peržiūros procedūrų, apimtų nuostatas dėl įgaliojimų:

- a) esant pirmai galimybei ir naudojant preliminarines procesines priemones taikyti laikinąsias priemones, kuriomis siekiama atitaisyti tariamą pažeidimą ar užkirsti kelią tolesnei žalai konkrečioms interesams, įskaitant priemones sustabdyti sutarties suteikimo procedūrą ar bet kurio perkančiosios organizacijos priimto sprendimo įgyvendinimą ar užtikrinti tokį sustabdymą;
- b) panaikinti neteisėtai priimtus sprendimus arba užtikrinti jų panaikinimą, įskaitant diskriminuojančių techninių, ekonominių ar finansinių specifikacijų, nurodytų kvietime teikti pasiūlymus, sutarties dokumentuose arba bet kuriuose su sutarties suteikimo procedūra susijusiuose dokumentuose, pašalinimą;
- c) priteisti atlyginti nuostolius tokį pažeidimą patyrusiems asmenims.

<...>“

5 Direktyvos 92/13 2 straipsnio 1 dalyje buvo numatyta:

„Valstybės narės užtikrina, kad priemonės, kurių buvo imtasi dėl 1 straipsnyje nurodytos peržiūros procedūros, apimtų nuostatą dėl įgaliojimų:

arba

- a) kuo anksčiau, taikant laikiną tvarką, imtis tarpinių priemonių siekiant ištaisyti tariamą pažeidimą arba užkirsti kelią toliau pažeidinėti atitinkamus interesus, įskaitant priemones sustabdyti arba užtikrinti, kad būtų sustabdyta sutarčių sudarymo tvarka arba bet kurio sprendimo, kurį priėmė perkančioji organizacija, įgyvendinimas,

ir

- b) panaikinti arba užtikrinti, kad būtų panaikinti neteisėtai priimti sprendimai, įskaitant diskriminacinio pobūdžio techninių, ekonominių ar finansinių specifikacijų skelbimuose apie sutartį, periodiniame išankstiniame skelbime, pranešime apie kvalifikacijos sistemą, kvietime dalyvauti konkurse, sutarties dokumentuose arba bet kuriame kitame dokumente, susijusiame su minėta sutarčių sudarymo tvarka, panaikinimą[.]

arba

- c) kuo anksčiau, jeigu galima taikant laikiną tvarką [laikinąsias apsaugos priemones], o prireikus taikant galutinę tvarką dėl dalyko [o prireikus nagrinėjant bylą iš esmės], imtis priemonių, išskyrus tas, kurios numatytos a ir b punktuose, siekiant ištaisyti visus nustatytus pažeidimus ir užkirsti kelią atitinkamų interesų pažeidimui; ypač parengiant mokėjimo pavedimą konkrečiai sumai [išduodant įsakymą dėl konkretios sumos sumokėjimo] tais atvejais, kai pažeidimas nebuvo ištaisytas arba jam nebuvo užkirstas kelias.

Valstybės narės gali pasirinkti šią alternatyvą taikyti visoms perkančiosioms organizacijoms [perkantiems subjektams] arba organizacijų [subjektų] kategorijoms, apibrėžtoms pagal objektyvius kriterijus, bet kuriuo atveju išlaikydamos nustatytų priemonių veiksmingumą, kad būtų išvengta atitinkamų interesų pažeidimo[.]

- d) ir abiem pirmiau minėtais atvejais skirti žalos atlyginimą asmenims, nukentėjusiems dėl pažeidimo.

Jeigu žalos atlyginimo reikalaujama remiantis tuo, kad sprendimas buvo priimtas neteisėtai, valstybės narės gali, jeigu jų vidaus teisės sistema to reikalauja ir numato įstaigas, turinčias tam tikslui suteiktus būtinus įgaliojimus, numatyti, kad ginčijamas sprendimas turi būti pirmiausia panaikintas arba paskelbtas neteisėtu.“

Vengrijos teisė

- 6 *Polgári perrendtartásról szóló 1952 évi III. törvény* (1952 m. Įstatymas Nr. III, kuriuo patvirtinamas Civilinio proceso kodeksas, toliau – Civilinio proceso kodeksas) 260 straipsnyje nustatyta:

„1. Kai yra priimtas galutinis teismo sprendimas, galima pateikti pareiškimą dėl peržiūros, jeigu:

- a) šalis nurodo faktus arba pateikia įrodymus arba bet kokią galutinį teismo ar administracinį sprendimą, į kurį teismas neatsižvelgė ankstesnėje byloje, su sąlyga, kad tai būtų naudinga šaliai, jeigu į jį būtų atsižvelgta iš pradžių;

<...>

2. Pagal šio straipsnio 1 dalies a punktą bet kuri šalis gali pateikti pareiškimą dėl peržiūros tik tuo atveju, jeigu ne dėl savo kaltės per ankstesnį teismo procesą ji negalėjo nurodyti faktinių aplinkybių, pateikti įrodymų arba sprendimo, kuriuos nurodo šiame pareiškime.“

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

- 7 2006 m. liepos 25 d. *Észak-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság* (Šiaurės Padniestrės aplinkos apsaugos ir vandentvarkos direktoratas) (toliau – perkančioji organizacija) paskelbė *Europos Sąjungos oficialiajame leidinyje* (S serija, Nr. 139-149235) viešojo darbų pirkimo konkursą dėl nacionalinio Dėro-Geniū (Vengrija) prekybos uosto įvairiarūšio transporto centro transporto infrastruktūros plėtros pagal pagreitintą procedūrą, numatytą *közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX. törvény* (2003 m. Įstatymas Nr. CXXIX dėl viešųjų pirkimų, toliau – Viešųjų pirkimų įstatymas) IV skirsnyje.
- 8 Skelbimo apie konkursą III.2.2 punkte, susijusiame su ekonominiu ir finansiniu pajėgumu, buvo numatyta, kad „kandidatas ar subtiekęjas <...>, kurio balansas pastaruosius trejus finansinius metus buvo neigiamas, neatitinka pajėgumo reikalavimų“.
- 9 Iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad *Hochtief Solutions* šio kriterijaus neatitiko, todėl užginčijo jo teisėtumą *Közbeszerzési Döntőbizottság* (Viešųjų pirkimų arbitražo komisija, Vengrija, toliau – arbitražo komisija), nurodydama, kad šis kriterijus, pirma, yra diskriminacinis ir, antra, savaime negali suteikti informacijos apie konkurso dalyvio finansinį pajėgumą.
- 10 Arbitražo komisija iš dalies patenkino *Hochtief Solutions* reikalavimą ir skyrė perkančiajai organizacijai 8 000 000 HUF (apie 24 500 EUR) baudą, tačiau nekonstatavo, kad šis kriterijus yra neteisėtas.
- 11 2006 m. spalio 2 d. *Hochtief Solutions* pateikė skundą dėl Arbitražo komisijos sprendimo *Fővárosi Bíróság* (Budapešto teismas, Vengrija); to teismo nuomone, balanse nurodytas rezultatas gali tinkamai parodyti ekonominį ir finansinį pajėgumą, todėl skundą atmetė.
- 12 2010 m. birželio 4 d. *Hochtief Solutions* apeliacine tvarka apskundė pirmosios instancijos teismo sprendimą *Fővárosi Ítéltábla* (Sostinės regiono apeliacinis teismas); šis nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą.

- 13 2012 m. spalio 18 d. Sprendime *Édukövízig ir Hochtief Construction* (C-218/11, EU:C:2012:643) Teisingumo Teismas, *inter alia*, konstatavo, kad Direktyvos 2004/18 44 straipsnio 2 dalį ir 47 straipsnio 1 dalies b punktą reikia aiškinti taip, kad perkančioji organizacija turi teisę nustatyti minimalų ekonominio ir finansinio pajėgumo reikalavimą, vertinamą pagal konkrečią balanso duomenų grupę ar kelias jų grupes, su sąlyga, kad šie duomenys objektyviai yra tinkami suteikti informaciją apie tokį ūkio subjekto pajėgumą ir šis reikalavimas atitinka konkrečios sutarties mastą, t. y. yra objektyvus rodiklis, patvirtinantis, kad egzistuoja ekonominis ir finansinis pagrindas, kurio pakanka šiai sutarčiai tinkamai įvykdyti, tačiau jis neviršija to, kas protingai būtina šiam tikslui pasiekti; jis kartu pažymėjo, kad iš principo negalima atmesti galimybės nustatyti minimalų ekonominio ir finansinio pajėgumo reikalavimą vien dėl to, kad šis reikalavimas susijęs su balanso duomenimis, kurie gali skirtis atsižvelgiant į atskirų valstybių narių teisės aktus.
- 14 *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas, Vengrija), kuris per tą laiką pakeitė *Fővárosi Ítéltábla* (Sostinės regiono apeliacinis teismas), atsižvelgęs į minėtą Teisingumo Teismo sprendimą, paliko nepakeistą pirmosios instancijos teismo sprendimą nusprendęs, kad perkančiosios organizacijos naudotas ekonominio ir finansinio pajėgumo vertinimo kriterijus nebuvo diskriminacinis.
- 15 2013 m. rugsėjo 13 d. *Hochtief Solutions* pateikė kasacinį skundą *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas, Vengrija) dėl *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas) sprendimo; šiame skunde ji teigė, kad balanse nurodytas rezultatas negalėjo suteikti perkančiajai organizacijai realios ir objektyvios informacijos apie ekonominę ir finansinę konkurso dalyvio padėtį. Ji taip pat paprašė *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas) dar kartą kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą.
- 16 Vis dėlto 2014 m. kovo 19 d. sprendimu *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas) atmetė kasacinį skundą remdamasis tuo, kad toks kaltinimas buvo pateiktas ne laiku, nes *Hochtief Solutions* šį klausimą iškėlė ne savo pirminiame administraciniame skunde, o tik vėliau pateiktose pastabose.
- 17 2014 m. liepos 25 d. *Hochtief Solutions* pateikė konstitucinį skundą *Alkotmánybíróság* (Konstitucinis Teismas, Vengrija) dėl *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas) sprendimo; šiame skunde ji prašė pripažinti minėtą sprendimą prieštaraujančiu Konstitucijai ir jį panaikinti. 2015 m. vasario 9 d. nutartimi šis skundas atmetas kaip nepriimtinas.
- 18 Per tą laiką 2014 m. lapkričio 26 d. *Hochtief Solutions* pateikė *Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság* (Sostinės administracinis ir darbo teismas, Vengrija) pareiškimą dėl šio sprendimo 14 punkte nurodyto *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas) sprendimo peržiūros.
- 19 Kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, grįsdama savo pareiškimą dėl peržiūros *Hochtief Solutions* teigė, kad galiausiai visiškai nenagrinėtas nei klausimas, ar balanse nurodytas rezultatas yra tinkamas dalyvio ekonominio ir finansinio pajėgumo rodiklis, nei 2012 m. spalio 18 d. Sprendimas *Édukövízig ir Hochtief Construction* (C-218/11, EU:C:2012:643). Pasak *Hochtief Solutions*, toks neveikimas yra „faktas“, kaip tai suprantama pagal Civilinio proceso kodekso 260 straipsnio 1 dalies a punktą, kuriuo galima pagrįsti šio *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas) sprendimo peržiūrą. Remdamasi, be kita ko, 2004 m. sausio 13 d. Sprendimu *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17, 26 ir 27 punktai), *Hochtief Solutions* iš tiesų tvirtino, kad tais atvejais, kai pagrindinėje byloje nebuvo galima atsižvelgti į Teisingumo Teismo sprendimą dėl jo priėmimo vėliau, į jį gali ir turi būti atsižvelgta atliekant teisminę peržiūrą.
- 20 Nors *Hochtief Solutions* prašė *Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság* (Sostinės administracinis ir darbo teismas, Vengrija) pateikti Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl klausimų, iškeltų per peržiūros procedūrą, tas teismas šio prašymo netenkino ir atmetė pareiškimą dėl peržiūros remdamasis tuo, kad *Hochtief Solutions* nurodyti faktai ir įrodymai nėra nauji.

- 21 *Hochtief Solutions* pateikė apeliacinį skundą *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas) dėl nutarties atmesti jo pareiškimą dėl peržiūros, prašydama, pirma, pripažinti teisminę peržiūrą pradėta ir nurodyti išnagrinėti šį pareiškimą iš esmės ir, antra, pateikti Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą.
- 22 2015 m. lapkričio 18 d. *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas) priėmė nutartį, kuria *Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság* (Sostinės administracinis ir darbo teismas) nutartis palikta nepakeista.
- 23 Tuomet *Hochtief Solutions* kreipėsi į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusį teismą *Székesfehérvári Törvényszék* (Sėkešfehėrvaro teismas, Vengrija) su ieškiniu dėl žalos, kurią jai padarė *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas), vykdydamas savo teismines funkcijas, atlyginimo. Šiuo klausimu ji teigia, kad nebuvo atsižvelgta, kaip reikalaujama pagal Sąjungos teisę, į jos arbitražo komisijoje ir pagrindinėje byloje nurodytus faktus ir aplinkybes, kurių neįvertino nei ši komisija, nei teismai, į kuriuos kreiptasi. Tai darydamos Vengrijos valdžios institucijos, kurioms pavesta taikyti teisę, panaikino atitinkamomis Sąjungos teisės normomis garantuojamų teisių veiksmingumą.
- 24 Tokiomis aplinkybėmis *Székesfehérvári Törvényszék* (Sėkešfehėrvaro teismas) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:
- „1. Ar pagrindiniai Europos Sąjungos teisės principai ir normos (ypač ESS 4 straipsnio 3 dalis ir vienodo aiškinimo reikalavimas), kaip juos yra išaiškinęs Teisingumo Teismas, visų pirma [2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendime *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513)], turi būti aiškinami taip, kad valstybės narės teismo, kurio priimtu galutinės instancijos sprendimu pažeidžiama Sąjungos teisė, atsakomybė gali būti pripažinta remiantis vien nacionaline teise arba vadovaujantis vien nacionalinėje teisėje įtvirtintais kriterijais? Jeigu atsakymas būtų neigiamas, ar pagrindiniai Europos Sąjungos teisės principai ir normos, ypač Teisingumo Teismo [2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendime *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513)] įtvirtinti trys „valstybės“ atsakomybės pripažinimo kriterijai, turi būti aiškinami taip, kad valstybės narės atsakomybės už Sąjungos teisės pažeidimą, kurį padarė šios valstybės narės teismai, sąlygų įvykdymas turi būti vertinamas remiantis nacionaline teise?
 2. Ar pagrindiniai Europos Sąjungos teisės principai ir normos (ypač ESS 4 straipsnio 3 dalis ir veiksmingos teisminės gynybos reikalavimas), ypač Teisingumo Teismo sprendimai, priimti dėl valstybės narės atsakomybės [(1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas *Francovich ir kt.* (C-6/90 ir C-9/90, EU:C:1991:428), 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas *Brasserie du pêcheur ir Factortame* (C-46/93 ir C-48/93, EU:C:1996:79) ir 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513)], turi būti suprantami taip, kad valstybės narės galutinės instancijos teismų priimtų sprendimų, kuriais pažeidžiama Sąjungos teisė, *res judicata* galia neleidžia pripažinti valstybės narės atsakomybės?
 3. Ar, atsižvelgiant į [Direktyvą 89/665] ir į [Direktyvą 92/13], Sąjungos teisės požiūriu yra reikšminga viešųjų pirkimų peržiūros procedūra, taikoma pirkimams, kurių vertė viršija [Sąjungos] ribines vertes, ir joje priimto administracinio sprendimo teisminė kontrolė? Jeigu atsakymas būtų teigiamas, ar reikšminga yra Sąjungos teisė ir Teisingumo Teismo jurisprudencija (be kita ko, 2004 m. sausio 13 d. Sprendimas *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17), 2006 m. kovo 16 d. Sprendimas *Kapferer* (C-234/04, EU:C:2006:178), ypač 2014 m. liepos 10 d. Sprendimas *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067)], kiek tai susiję su būtinybe leisti „teisminę peržiūrą“ kaip ekstraordinarinę teisių gynimo priemonę, kuri nacionalinėje teisėje numatyta kaip administracinio sprendimo, priimto per tokią peržiūros viešųjų pirkimų srityje procedūrą, teisminės kontrolės priemonė?

4. Ar direktyvos dėl peržiūros viešųjų pirkimų srityje procedūrų (būtent [Direktyva 89/665] ir [Direktyva 92/13]) turi būti aiškinamos taip, kad jas atitinka nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias nacionaliniai teismai, nagrinėjantys pagrindinę bylą, ir net nacionaliniai teismai, nagrinėjantys dėl sprendimo pagrindinėje byloje pateiktus pareiškimus dėl peržiūros, gali neatsižvelgti į aplinkybę, kuri turi būti nagrinėjama vadovaujantis Teisingumo Teismo sprendimu, priimtu pagal prašymą priimti prejudicinį sprendimą byloje, susijusioje su peržiūra viešųjų pirkimų srityje?
5. Ar [Direktyva 89/665], ypač jos 1 straipsnio 1 ir 3 dalys, taip pat [Direktyva 92/13], ypač jos 1 ir 2 straipsniai, atsižvelgiant ypač į [2004 m. sausio 13 d. Sprendimą *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17), 2006 m. kovo 16 d. Sprendimą *Kapferer* (C-234/04, EU:C:2006:178), 2008 m. vasario 12 d. Sprendimą *Kempter* (C-2/06, EU:C:2008:78), 2009 m. birželio 4 d. Sprendimą *Pannon GSM* (C-243/08, EU:C:2009:350) ir 2014 m. liepos 10 d. Sprendimą *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067)], turi būti aiškinami taip, kad šias direktyvas ir veiksmingos teisminės gynybos ir lygiavertiškumo bei efektyvumo principus atitinka tokie nacionalinės teisės aktai arba toks jų taikymas, kai, nepaisant Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimo, – priimto dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, pateikto prieš antrosios instancijos teismui priimant sprendimą, – kuriame pateiktas reikšmingas Europos Sąjungos teisės išaiškinimas, bylą nagrinėjantis teismas juo nesivadovauja dėl praleisto termino, o vėliau pareiškimą dėl peržiūros nagrinėjantis teismas jį pripažįsta nepriimtiniu?
6. Jeigu remiantis nacionaline teise tam, kad būtų atkurtas konstitucingumas remiantis nauju Konstitucinio Teismo sprendimu, teisminė peržiūra turi būti leidžiama, ar, vadovaujantis [2010 m. sausio 26 d. Sprendimu *Transportes Urbanos y Servicios Generales* (C-118/08, EU:C:2010:39)], neturėtų būti leidžiama teisminė peržiūra tuo atveju, jeigu dėl nacionalinės teisės nuostatų, reglamentuojančių procesinius terminus, pagrindinėje byloje negalėjo būti atsižvelgta į Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimą?
7. Ar [Direktyva 89/665], ypač jos 1 straipsnio 1 ir 3 dalys, taip pat [Direktyva 92/13], ypač jos 1 ir 2 straipsniai, atsižvelgiant į [2008 m. vasario 12 d. Sprendimą *Kempter* (C-2/06, EU:C:2008:78)], pagal kurią asmuo neprivalo konkrečiai nurodyti Teisingumo Teismo jurisprudencijos, turi būti aiškinamos taip, kad minėtomis direktyvomis reglamentuojamos peržiūros procedūros viešųjų pirkimų srityje gali būti pradėtos tik pateikus skundą, kuriame turi būti aiškiai apibrėžtas viešųjų pirkimų teisės normų pažeidimas, be to, konkrečiai nurodyta pažeista viešųjų pirkimų teisės nuostata, – konkretus straipsnis ir jo dalis – kitaip tariant, pateikus skundą viešųjų pirkimų srityje gali būti nagrinėjami tik tie pažeidimai, kuriuos pareiškėjas nurodė pateikdamas nuorodą į konkrečią viešųjų pirkimų teisės normą – konkretų straipsnį ir jo dalį, ir kompetentinga institucija ar teismas nagrinėja skundą atsižvelgdami į jo turinį, nors vykstant bet kuriai kitai administracinės ar civilinės teisenos procedūrai pakanka, kad privatus asmuo nurodytų faktines aplinkybes ir jas pagrindžiančius įrodymus?
8. Ar [2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendime *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513) ir 2006 m. birželio 13 d. Sprendime *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391)] įtvirtintas „pakankamai aiškaus pažeidimo“ reikalavimas turi būti aiškinamas taip, kad tokio pažeidimo nėra, kai galutinės instancijos teismas, atvirai nepaisydamas suformuotos ir labai detalios nurodytos Teisingumo Teismo jurisprudencijos (kurią taip pat patvirtina įvairios teisinės nuomonės), atmeta asmens siūlymą pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl būtinybės leisti teisminę peržiūrą, remdamasis absurdišku argumentu, jog Sąjungos teisėje – šiuo atveju konkrečiai direktyvose [89/665] ir [92/13] – nėra nuostatų, reglamentuojančių teisminę peržiūrą, nepaisant to, kad ji buvo labai detalios aptarta reikšmingoje Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, įskaitant [2014 m. liepos 10 d. Sprendimą *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067)], kuriame konkrečiai nustatyta, kad viešųjų pirkimų procedūrose teisminė peržiūra yra būtina? Atsižvelgiant į [1982 m.

spalio 6 d. Sprendimą *Cilfit* (283/81, EU:C:1982:335)], kaip išsamiai nacionalinis teismas turi motyvuoti sprendimą neleisti peržiūros, nukrypdamas nuo Teisingumo Teismo įtvirtinto teisiškai privalomo aiškinimo?

9. Ar ESS 19 straipsnyje ir 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtinti veiksmingos teisminės gynybos ir lygiavertiškumo principai, SESV 49 straipsnyje įtvirtinta įsisteigimo laisvė ir laisvė teikti paslaugas, [Direktyva 93/37] ir direktyvos [89/665, 92/13 ir 2007/66] turi būti aiškinami taip, kad jie nedraudžia kompetentingoms institucijoms ir teismams, akivaizdžiai nepaisant taikytinos Sąjungos teisės, atmesti vieną po kito ieškovo skundus dėl to, kad jam neleistu dalyvauti viešojo pirkimo procedūroje, – turint omenyje tai, kad šiems skundams parengti kartais tenka surašyti daug dokumentų, skiriant daug laiko ir pinigų, dalyvauti teismo posėdžiuose, ir nors teoriškai yra galimybė pripažinti atsakomybę dėl vykdant teismines funkcijas padarytos žalos, taikytini teisės aktai nesuteikia ieškovui galimybės iš teismo reikalauti atlyginti dėl neteisėtų priemonių patirtą žalą?
10. Ar [1983 m. lapkričio 9 d. Sprendime *San Giorgio* (199/82, EU:C:1983:318), 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendime *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513) ir 2006 m. birželio 13 d. Sprendime *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391)] įtvirtinti principai turi būti aiškinami taip, kad negali būti atlyginta žala, padaryta dėl to, kad, nepaisydamas suformuotos Teisingumo Teismo jurisprudencijos, valstybės narės galutinės instancijos teismas atsisakė priimti asmens per nustatytą terminą pateiktą prašymą dėl teisminės peržiūros, kai per šią peržiūros procedūrą jis būtų galėjęs reikalauti patirtų išlaidų atlyginimo?“

Dėl prejudicinių klausimų

Pirminės pastabos

- 25 Kaip matyti iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, pagrindinė byla yra susijusi su *Hochtief Solutions* patirtos žalos atlyginimu; šią žalą ji tariamai patyrė dėl šio sprendimo 22 punkte nurodytos nutarties, kuria *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas), kaip galutinės instancijos teismas, paliko nepakeistą šio sprendimo 20 punkte nurodytą *Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság* (Sostinės administracinis ir darbo teismas) nutartį, kuria, pirma, atsisakyta pateikti Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą ir, antra, atmestas *Hochtief Solutions* pateiktas pareiškimas dėl 14 punkte nurodyto *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas) sprendimo teisminės peržiūros.
- 26 Vadinasi, pagrindinė byla susijusi su klausimu, ar *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas) padarė Sąjungos teisės pažeidimą, galintį pagrįsti pareigą atlyginti žalą, kurią dėl šio pažeidimo teigia patyrusi *Hochtief Solutions*.
- 27 Šiomis aplinkybėmis nacionalinis teismas visų pirma nori išsiaiškinti, ar Sąjungos teisė turi būti aiškinama taip, kad tokiomis aplinkybėmis, kokios susiklostė pagrindinėje byloje, nacionalinis teismas, kuriam paduotas pareiškimas prašant peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą, kuris priimtas vėliau nei sprendimas, kurį Teisingumo Teismas priėmė pagal SESV 267 straipsnį dėl bylos, kurioje priimtas tas įsiteisėjęs teismo sprendimas, turi tenkinti minėtą pareiškimą.
- 28 Prejudicinius klausimus būtina nagrinėti būtent atsižvelgiant į taip apibrėžtą pagrindinės bylos kontekstą.

Dėl septintojo ir devintojo klausimų priimtinumų

- 29 Septintuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės prašo Teisingumo Teismo priimti sprendimą dėl nacionalinės proceso teisės normų, susijusių su privalomu ieškinio viešųjų pirkimų srityje turiniu, atitikties Sąjungos teisei, o devintuoju klausimu jis iš esmės siekia išsiaiškinti, ar sisteminis nelaimėjusio viešojo pirkimo procedūros dalyvio, koks yra *Hochtief Solutions*, skundų atmetimas yra suderinamas su Sąjungos teise.
- 30 Šiuo klausimu reikia priminti, kad, remiantis suformuota jurisprudencija, SESV 267 straipsnyje numatyta procedūra yra Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo priemonė. Iš to matyti, kad tik nagrinėjantis bylą nacionalinis teismas, atsakingas už teismo sprendimo priėmimą, atsižvelgdamas į konkrečios bylos ypatumus turi įvertinti, ar jo sprendimui priimti būtinas prejudicinis sprendimas, ir nustatyti Teisingumo Teismui pateikiamų klausimų svarbą. Todėl iš principo Teisingumo Teismas turi priimti sprendimą tuo atveju, kai pateikiami klausimai susiję su Sąjungos teisės išaiškinimu (2019 m. kovo 28 d. Sprendimo *Verlezza ir kt.*, C-487/17–C-489/17, EU:C:2019:270, 27 ir 28 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija).
- 31 Vis dėlto atsisakyti priimti sprendimą dėl nacionalinio teismo pateikto prejudicinio klausimo galima, visų pirma jeigu akivaizdu, kad prašomas Sąjungos teisės išaiškinimas neturi jokio ryšio su pagrindinėje byloje nagrinėjamo ginčo aplinkybėmis ar dalyku arba jeigu problema yra hipotetinė (2019 m. kovo 28 d. Sprendimo *Verlezza ir kt.*, C-487/17–C-489/17, EU:C:2019:270, 29 punktas ir nurodyta teismo praktika).
- 32 Reikia pažymėti, kad septintasis ir devintasis klausimai būtent priskirtini prie pastarojo atvejo. Iš tiesų, akivaizdu, kad šie klausimai visiškai nesusiję su pagrindinės bylos dalyku, kuris glaustai apibūdintas šio sprendimo 26 punkte, todėl yra hipotetiniai.
- 33 Vadinas, septintasis ir devintasis klausimai yra nepriimtini.

Dėl pirmojo, antrojo, aštuntojo ir dešimtojo klausimų

- 34 Šiais klausimais, kuriuos reikia nagrinėti kartu, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prašo pateikti gairių visų pirma dėl Teisingumo Teismo nustatytų principų, reglamentuojančių valstybės narės atsakomybę už žalą, padarytą asmenims dėl galutinės instancijos nacionalinio teismo padaryto Sąjungos teisės pažeidimo. Nacionalinis teismas iš esmės klausia, ar šie principai turi būti aiškinami taip, kad, pirma, atitinkamos valstybės narės atsakomybė turi būti vertinama remiantis nacionaline teise, antra, *res judicata* principas neleidžia pripažinti šios valstybės narės atsakomybės, trečia, yra pakankamai aiškus Sąjungos teisės pažeidimas, kai galutinės instancijos teismas atsisako pateikti Teisingumo Teismui pasiūlytą klausimą dėl Sąjungos teisės išaiškinimo, ir, ketvirta, pagal juos draudžiama nacionalinės teisės norma, pagal kurią prie žalos, kuri gali būti atlyginama, nepriskiriamos išlaidos, kurias bylos šalis patyrė dėl ginčijamo teismo sprendimo.
- 35 Pirma, reikia priminti, jog dėl valstybės narės atsakomybės už jai priskiriamais Sąjungos teisės pažeidimais privatiems asmenims padarytą žalą atsiradimo sąlygų Teisingumo Teismas ne kartą yra nusprendęs, kad nukentėję privatūs asmenys turi teisę į žalos atlyginimą, jeigu įvykdytos trys sąlygos: pažeista Sąjungos teisės norma siekiama suteikti privatiems asmenims teisių, jos pažeidimas yra pakankamai aiškus ir yra tiesioginis priežastinis ryšys tarp to pažeidimo ir šių asmenų patirtos žalos (šiuo klausimu žr., be kita ko, 1996 m. kovo 5 d. Sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame*, C-46/93 ir C-48/93, EU:C:1996:79, 51 punktą; 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 51 punktą ir 2016 m. liepos 28 d. Sprendimo *Tomášová*, C-168/15, EU:C:2016:602, 22 punktą).

- 36 Taip pat reikia priminti, kad valstybės narės atsakomybei už Sąjungos teisę pažeidžiančiu galutinės instancijos nacionalinio teismo sprendimu padarytą žalą taikytinos tos pačios sąlygos (žr. 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 52 punktą ir 2016 m. liepos 28 d. Sprendimo *Tomášová*, C-168/15, EU:C:2016:602, 23 punktą).
- 37 Be to, šio sprendimo 35 punkte nurodytos trys sąlygos yra būtinos ir pakankamos, kad asmenims atsirastų teisė į žalos atlyginimą, tačiau neatmestina galimybė, kad remiantis nacionaline teise valstybės atsakomybė gali kilti ir ne tokiomis griežtomis sąlygomis (šiuo klausimu žr. 1996 m. kovo 5 d. Sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame*, C-46/93 ir C-48/93, EU:C:1996:79, 66 punktą ir 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 57 punktą).
- 38 Remiantis tuo, darytina išvada, kad Sąjungos teisė nedraudžia nacionalinės teisės normos, kurioje numatytos švelnesnės nei šio sprendimo 35 punkte minėtos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje įtvirtintos sąlygos valstybės narės atsakomybei už žalą, padarytą asmenims dėl jai priskirtinų Sąjungos teisės pažeidimų, atsirasti.
- 39 Antra, kaip matyti iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos, *res judicata* galios principas nedraudžia pripažinti valstybės narės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismo sprendimo, kuriuo pažeidžiama Sąjungos teisės norma, principo. Iš tiesų, visų pirma dėl to, kad tokiu sprendimu padarytas pagal Sąjungos teisę kylančių teisių pažeidimas paprastai nebegali būti ištaisytas, iš asmenų negali būti atimta galimybė patraukti valstybę atsakomybėn siekiant, pasinaudojus tokia priemone, teisiškai apginti savo teises (šiuo klausimu žr. 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 34 punktą ir 2018 m. spalio 24 d. Sprendimo *XC ir kt.*, C-234/17, EU:C:2018:853, 58 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).
- 40 Trečia, iš suformuotos Teisingumo Teismo jurisprudencijos taip pat matyti, kad šio sprendimo 35 punkte nurodytas sąlygas, leidžiančias nustatyti valstybių narių atsakomybę už Sąjungos teisės pažeidimus privatiems asmenims padarytą žalą, iš principo turi taikyti nacionaliniai teismai, laikydamiesi Teisingumo Teismo pateiktų šio taikymo gairių (šiuo klausimu žr. 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 100 punktą ir 2018 m. spalio 4 d. Sprendimo *Kantarev*, C-571/16, EU:C:2018:807, 95 punktą).
- 41 Šiuo atžvilgiu, visų pirma kalbant apie antrąją iš šių sąlygų, reikia priminti, kad pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją valstybės narės atsakomybė už galutinės instancijos teismo sprendimu, kuriuo pažeidžiama Sąjungos teisės norma, padarytą žalą gali kilti tik išimtinio atveju, kai galutinės instancijos nacionalinis teismas akivaizdžiai pažeidė taikytiną teisę (2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 53 punktas ir 2006 m. birželio 13 d. Sprendimo *Traghetti del Mediterraneo*, C-173/03, EU:C:2006:391, 32 ir 42 punktai).
- 42 Siekdamas nustatyti, ar padarytas pakankamai aiškus Sąjungos teisės pažeidimas, nacionalinis teismas, kuriam pateiktas prašymas dėl žalos atlyginimo, turi atsižvelgti į visus jam pateiktą nagrinėti situaciją apibūdinančius veiksnius. Tarp veiksmų, į kuriuos gali būti atsižvelgta šiuo tikslu, be kita ko, yra: pažeistos normos aiškumas ir tikslumas; diskrecija, kurią nacionalinės valdžios institucijoms suteikia pažeista norma, apimtis; tai, ar pažeidimas arba žala yra padaryti tyčia, ar netyčia; tai, ar galima teisės klaida yra pateisinama, ar nepateisinama; aplinkybė, kad tam tikru atveju Europos Sąjungos institucijos pasirinkta pozicija galėjo prisidėti prie Sąjungos teisei prieštaraujančių nacionalinių priemonių ar veiklos ėmimosi arba nenutraukimo, ir atitinkamo nacionalinio teismo pareigos pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pagal SESV 267 straipsnio trečią pastraipą nevykdymas (šiuo klausimu žr. 1996 m. kovo 5 d. Sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame*, C-46/93 ir C-48/93, EU:C:1996:79, 56 punktą; 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 54 ir 55 punktus ir 2016 m. liepos 28 d. Sprendimo *Tomášová*, C-168/15, EU:C:2016:602, 25 punktą).

- 43 Bet kuriuo atveju Sąjungos teisės pažeidimas yra pakankamai aiškus, jeigu jis padarytas akivaizdžiai nepaisant Teisingumo Teismo jurisprudencijos atitinkamoje srityje (žr. 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 56 punktą; 2010 m. lapkričio 25 d. Sprendimo *Fuß*, C-429/09, EU:C:2010:717, 52 punktą ir 2016 m. liepos 28 d. Sprendimo *Tomášová*, C-168/15, EU:C:2016:602, 26 punktą).
- 44 Kiek tai susiję su pagrindine byla, nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į visus pagrindinėje byloje nagrinėjamą situaciją apibūdinančius veiksnius, įvertina, ar priėmęs šio sprendimo 22 punkte nurodytą nutartį *Fővárosi Törvényszék* (Sostinės apygardos teismas) padarė pakankamai aiškų Sąjungos teisės pažeidimą, nes akivaizdžiai nepaisė taikytinos Sąjungos teisės, įskaitant reikšmingą Teisingumo Teismo jurisprudenciją, ypač 2012 m. spalio 18 d. Sprendimą *Édukóvízig ir Hochtief Construction* (C-218/11, EU:C:2012:643).
- 45 Ketvirta, jeigu šio sprendimo 35 punkte primintos sąlygos tenkinamos, valstybė privalo ištaisyti padarytos žalos pasekmes būtent remdamasi atsakomybę reglamentuojančia nacionaline teise, turint omenyje tai, kad nacionalinės teisės aktuose nustatytos žalos atlyginimo sąlygos negali būti mažiau palankios už tas, kurios susijusios su panašiais nacionaline teise grindžiamais reikalavimais (lygiavertiškumo principas), ir tokios, kad dėl jų taptų beveik neįmanoma arba pernelyg sudėtinga gauti žalos atlyginimą (veiksmingumo principas) (šiuo klausimu žr. 1996 m. kovo 5 d. Sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame*, C-46/93 ir C-48/93, EU:C:1996:79, 67 punktą, 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 58 punktą ir 2016 m. liepos 28 d. Sprendimo *Tomášová*, C-168/15, EU:C:2016:602, 38 punktą).
- 46 Šiuo klausimu iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad žalos, padarytos privatiems asmenims dėl Sąjungos teisės pažeidimo, atlyginimas turi atitikti patirtos žalos atlyginimą, kad būtų užtikrinta veiksminga jų teisių apsauga (šiuo klausimu žr. 1996 m. kovo 5 d. Sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame*, C-46/93 ir C-48/93, EU:C:1996:79, 82 punktą ir 2010 m. lapkričio 25 d. Sprendimo *Fuß*, C-429/09, EU:C:2010:717, 92 punktą).
- 47 Pažymėtina, kad dėl nacionalinės teisės normos, pagal kurią tokiu atveju, kai valstybė narė yra atsakinga už žalą, kurią lėmė tos valstybės galutinės instancijos teismo sprendimu padarytas Sąjungos teisės normos pažeidimas, šaliai dėl to sprendimo atsiradusios išlaidos paprastai nelaikomos atlygintina žala, gali būti praktiškai labai sudėtinga ar net neįmanoma gauti žalos atlyginimą, kuris atitiktų šios šalies patirtos žalos dydį.
- 48 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į pirmąjį, antrąjį, aštuntąjį ir dešimtąjį klausimus turi būti atsakyta, kad valstybės narės atsakomybei už žalą, kurią lėmė nacionalinio galutinės instancijos teismo sprendimu padarytas Sąjungos teisės normos pažeidimas, taikomos Teisingumo Teismo, visų pirma 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513) 51 punkte, nustatytos sąlygos, tačiau neatmetina galimybė, kad remiantis nacionaline teise šios valstybės atsakomybė gali kilti ir ne tokiomis griežtomis sąlygomis. Ši atsakomybė negali būti netaikoma vien dėl to, kad tas sprendimas įsiteisėjo. Nustatydamas šią atsakomybę nacionalinis teismas, kuriam pateiktas prašymas atlyginti žalą, atsižvelgdamas į visus nagrinėjamą situaciją apibūdinančius veiksnius, turi įvertinti, ar galutinės instancijos nacionalinis teismas padarė pakankamai aiškų Sąjungos teisės pažeidimą, nes akivaizdžiai nepaisė taikytinos Sąjungos teisės, įskaitant reikšmingą Teisingumo Teismo jurisprudenciją. Kita vertus, Sąjungos teisė draudžia nacionalinės teisės normą, pagal kurią šalies dėl nepalankaus nacionalinio teismo sprendimo patirtos išlaidos tokiu atveju apskritai nelaikomos atlygintina žala.

Dėl trečiojo, ketvirtojo, penktojo ir šeštojo klausimų

- 49 Atsižvelgiant į pagrindinės bylos kontekstą, primintą šio sprendimo 26 ir 27 punktuose, reikia suprasti, kad trečiuoju, ketvirtuoju, penktuoju ir šeštuoju klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia, kad Teisingumo Teismas išaiškintų, ar Sąjungos teisė, visų pirma

Direktyva 89/665 ir Direktyva 92/13, taip pat lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai turi būti aiškinami taip, kad jais nedraudžiami valstybės narės teisės aktai, pagal kuriuos neleidžiama peržiūrėti tos valstybės narės teismo įsiteisėjusio sprendimo, priimto išnagrinėjus skundą dėl perkančiosios organizacijos akto panaikinimo, tačiau nenagrinėjant klausimo, kurio nagrinėjimas numatytas ankstesniame Teisingumo Teismo sprendime, priimtame atsakant į toje byloje, kurioje nagrinėtas šis ieškinys dėl panaikinimo, pateiktą prašymą priimti prejudicinį sprendimą.

- 50 Šiuo klausimu reikia priminti, kad Direktyvos 89/665 1 straipsnio 1 dalyje ir Direktyvos 92/13 1 straipsnio 1 dalyje valstybėms narėms nustatyta pareiga imtis reikiamų priemonių užtikrinti, kad sutarčių, kurios patenka į šių direktyvų taikymo sritį, sudarymo atveju perkančiųjų organizacijų priimti sprendimai galėtų būti veiksmingai ir visų pirma kuo greičiau peržiūrėti remiantis tuo, kad tokiais sprendimais buvo pažeisti viešuosius pirkimus reglamentuojantys Sąjungos teisės aktai arba nacionalinės taisyklės, kuriomis tie teisės aktai perkeliama į nacionalinę teisę (2016 m. rugsėjo 15 d. Sprendimo *Star Storage ir kt.*, C-439/14 ir C-488/14, EU:C:2016:688, 39 punktas).
- 51 Taigi šiomis nuostatomis, skirtomis ūkio subjektams apsaugoti nuo perkančiosios organizacijos savivalės, siekiama užtikrinti, kad visose valstybėse narėse egzistuočių veiksmingi peržiūros mechanizmai, kad būtų garantuotas veiksmingas Sąjungos taisyklių viešojo pirkimo sutarčių sudarymo srityje taikymas, ypač tame etape, kai pažeidimus dar galima ištaisyti (2016 m. rugsėjo 15 d. Sprendimo *Star Storage ir kt.*, C-439/14 ir C-488/14, EU:C:2016:688, 41 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).
- 52 Nei Direktyvoje 89/665, nei Direktyvoje 92/13 nėra nuostatų, konkrečiai reglamentuojančių sąlygas, kuriomis galima pasinaudoti šiais peržiūros mechanizmais. Šiose direktyvose numatytos tik nuostatos, įtvirtinančios minimalius reikalavimus, kuriuos turi atitikti nacionalinės teisės sistemose numatytos peržiūros procedūros, kad būtų užtikrintas Sąjungos viešųjų pirkimų teisės reikalavimų laikymasis (šiuo klausimu žr. 2016 m. rugsėjo 15 d. Sprendimo *Star Storage ir kt.*, C-439/14 ir C-488/14, EU:C:2016:688, 42 punktą).
- 53 Nagrinėjamu atveju iš prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nurodytų aplinkybių matyti, kad pagal Vengrijos proceso teisę peržiūra, kaip apibrėžta Civilinio proceso kodekso 260 straipsnyje, yra ekstraordinarinė teisių gynimo priemonė, suteikianti galimybę, jei tenkinamos toje nuostatoje nustatytos sąlygos, užginčyti galutinio teismo sprendimo *res judicata* galią.
- 54 Reikia priminti *res judicata* principo svarbą ir Sąjungos teisės, ir nacionalinės teisės sistemose. Kad būtų užtikrintas teisės ir teisinių santykių stabilumas ir geras teisingumo vykdymas, svarbu, jog teismų sprendimai, kurie, išnaudojus visas galimas teisių gynimo priemones arba pasibaigus naudojimosi jomis numatytiems terminams, tampa galutiniai, nebegalėtų būti ginčijami (2014 m. liepos 10 d. Sprendimo *Impresa Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, 58 punktas ir 2015 m. spalio 6 d. Sprendimo *Târșia*, C-69/14, EU:C:2015:662, 28 punktas).
- 55 Taigi Sąjungos teisė nenustato nacionaliniam teismui pareigos netaikyti vidaus proceso taisyklių, suteikiančių teismo sprendimui *res judicata* galią, net jeigu tai leistų ištaisyti su šia teise nesuderinamą nacionalinę situaciją (2014 m. liepos 10 d. Sprendimo *Impresa Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, 59 punktas ir 2015 m. spalio 6 d. Sprendimo *Târșia*, C-69/14, EU:C:2015:662, 29 punktas).
- 56 Iš tiesų, buvo pripažinta, kad pagal Sąjungos teisę nereikalaujama, jog, siekdama atsižvelgti į Teisingumo Teismo pateiktą atitinkamos šios teisės nuostatos išaiškinimą, nacionalinė teisminė institucija iš principo turėtų peržiūrėti įsiteisėjusį savo sprendimą (šiuo klausimu žr. 2014 m. liepos 10 d. Sprendimo *Impresa Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, 60 punktą ir 2015 m. spalio 6 d. Sprendimo *Târșia*, C-69/14, EU:C:2015:662, 38 punktą).
- 57 2004 m. sausio 13 d. Sprendimas *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17), kurį nurodė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, negali šio teiginio paneigti.

- 58 Iš minėto Teisingumo Teismo sprendimo matyti, kad pagal ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą lojalaus bendradarbiavimo principą administracinė institucija, kuriai pateiktas atitinkamas prašymas, privalo peržiūrėti galutinį administracinį sprendimą tam, kad būtų atsižvelgta į per tą laiką Teisingumo Teismo pateiktą atitinkamos nuostatos išaiškinimą, ypač kai ši institucija pagal nacionalinę teisę turi įgaliojimus peržiūrėti šį sprendimą (2004 m. sausio 13 d. Sprendimas *Kühne & Heitz*, C-453/00, EU:C:2004:17, 28 punktas).
- 59 Vis dėlto neginčijama, kad šis teiginys taikomas tik galimai administracinės institucijos, – o ne teismo, kaip yra šiuo atveju, – galutinio sprendimo peržiūrai.
- 60 Šiuo klausimu iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad jei taikytinos vidaus proceso taisyklės numato nacionaliniam teismui galimybę, esant tam tikroms sąlygoms, peržiūrėti įsiteisėjusį sprendimą tam, kad dėl šio sprendimo susiklosčiusi situacija atitiktų nacionalinę teisę, pagal lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus šia galimybe, jeigu šios sąlygos tenkinamos, turi būti pasinaudota pirmiausia, kad būtų atkurta nagrinėjamos situacijos atitiktis Sąjungos teisei (šiuo klausimu žr. 2014 m. liepos 10 d. Sprendimo *Impresa Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, 62 punktą).
- 61 Šioje byloje iš prašymą priimt prejudicinį sprendimą pateikusio teismo paaiškinimų matyti, kad pagal Civilinio proceso kodekso 260 straipsnį galutinis teismo sprendimas gali būti peržiūrimas, jei šalis gali nurodyti, be kita ko, galutinį teismo sprendimą, į kurį nebuvo atsižvelgta nagrinėjant bylą, kurioje priimtas sprendimas, kurio peržiūros prašoma, ir tik tuo atveju, jei ši šalis ne dėl savo kaltės negalėjo nurodyti šio sprendimo nagrinėjant tą bylą.
- 62 Be to, iš šeštojo klausimo formuluotės matyti, kad pagal Vengrijos teisę leidžiama peržiūrėti įsiteisėjusį sprendimą, siekiant, kad būtų atkurta situacijos atitiktis Konstitucijai atsižvelgiant į naują *Alkotmánybíróság* (Konstitucinis Teismas) nutarimą.
- 63 Taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi patikrinti, ar Vengrijos proceso teisės normos apima galimybę peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą siekiant ištaisyti dėl šio sprendimo susiklosčiusią situaciją, kad ji atitiktų ankstesnį galutinį teismo sprendimą, apie kurį teismas, priėmęs pirmąjį sprendimą, ir bylos, kurioje jis priimtas, šalys jau žinojo. Jeigu būtų tokia galimybė, remiantis šio sprendimo 60 punkte nurodyta Teisingumo Teismo jurisprudencija, šia galimybe, vadovaujantis lygiavertiškumo ir veiksmingumo principais, turėtų būti pasinaudota pirmiausia, kad būtų atkurta situacijos atitiktis ankstesniam Teisingumo Teismo sprendimui.
- 64 Tai nurodžius, reikia bet kuriuo atveju priminti, jog, remiantis suformuota jurisprudencija, kadangi, be kita ko, tokiu galutiniu teismo sprendimu padarytas pagal Sąjungos teisę kylančių teisių pažeidimas paprastai nebegali būti ištaisytas, iš asmenų negali būti atimta galimybė prašyti pripažinti valstybės atsakomybę siekiant, pasinaudojus tokia priemone, teisiškai apginti savo teises (2015 m. spalio 6 d. Sprendimo *Târșia*, C-69/14, EU:C:2015:662, 40 punktas ir 2018 m. spalio 24 d. Sprendimo *XC ir kt.*, C-234/17, EU:C:2018:853, 58 punktas).
- 65 Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, į trečiąjį, ketvirtąjį, penktąjį ir šeštąjį klausimus turi būti atsakyta, kad Sąjungos teisė, visų pirma Direktyva 89/665 ir Direktyva 92/13, taip pat lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai turi būti aiškinami taip, kad jais nedraudžiami valstybės narės teisės aktai, pagal kuriuos neleidžiama peržiūrėti tos valstybės narės teismo įsiteisėjusio sprendimo, priimto išnagrinėjus skundą dėl perkančiosios organizacijos akto panaikinimo, tačiau nenagrinėjant klausimo, kurio nagrinėjimas numatytas ankstesniame Teisingumo Teismo sprendime, priimtame atsakant į toje byloje, kurioje nagrinėtas šis skundas dėl panaikinimo, pateiktą prašymą priimti prejudicinį sprendimą. Vis dėlto, jeigu taikytinos vidaus proceso teisės normos apima nacionalinio teismo galimybę peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą siekiant ištaisyti dėl šio sprendimo susiklosčiusią situaciją, kad ji atitiktų ankstesnį galutinį nacionalinio teismo sprendimą, apie kurį teismas, priėmęs pirmąjį sprendimą, ir

bylos, kurioje jis priimtas, šalys, jau žinojo, šia galimybe, vadovaujantis lygiavertiškumo ir veiksmingumo principais, turėtų būti pasinaudota pirmiausia, kad būtų atkurta situacijos atitiktis Sąjungos teisei, kaip ji išaiškinta ankstesniame Teisingumo Teismo sprendime.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

- ⁶⁶ Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą patekusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (ketvirtoji kolegija) nusprendžia:

1. Valstybės narės atsakomybei už žalą, kurią lėmė nacionalinio galutinės instancijos teismo sprendimu padarytas Sąjungos teisės normos pažeidimas, taikomos Teisingumo Teismo, visų pirma 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimo *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513) 51 punkte, nustatytos sąlygos, tačiau neatmetina galimybė, kad remiantis nacionaline teise šios valstybės atsakomybė gali kilti ir ne tokiomis griežtomis sąlygomis. Atsakomybė negali būti netaikoma vien dėl to, kad tas sprendimas įsiteisėjo. Nustatydamas šią atsakomybę nacionalinis teismas, kuriam pateiktas prašymas atlyginti žalą, atsižvelgdamas į visus nagrinėjamą situaciją apibūdinančius veiksnius, turi įvertinti, ar galutinės instancijos nacionalinis teismas padarė pakankamai aiškų Sąjungos teisės pažeidimą akivaizdžiai nepaisydamas taikytinos Sąjungos teisės, įskaitant reikšmingą Teisingumo Teismo jurisprudenciją. Kita vertus, Sąjungos teisė draudžia nacionalinės teisės normą, pagal kurią šalies dėl nepalankaus nacionalinio teismo sprendimo patirtos išlaidos tokiu atveju apskritai nelaikomos atlygintina žala.
2. Sąjungos teisė, visų pirma 1989 m. gruodžio 21 d. Tarybos direktyva 89/665/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su peržiūros procedūrų taikymu sudarant viešojo prekių pirkimo ir viešojo darbų pirkimo sutartis, derinimo, iš dalies pakeista 2007 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2007/66/EB, ir 1992 m. vasario 25 d. Tarybos direktyva 92/13/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių Bendrijos taisyklių taikymą viešųjų pirkimų tvarkai vandens, energetikos, transporto ir telekomunikacijų sektoriuose, suderinimo, iš dalies pakeista Direktyva 2007/66, taip pat lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai turi būti aiškinami taip, kad jais nedraudžiami valstybės narės teisės aktai, pagal kuriuos neleidžiama peržiūrėti tos valstybės narės teismo įsiteisėjusio sprendimo, priimto išnagrinėjus skundą dėl perkančiosios organizacijos akto panaikinimo, tačiau nenagrinėjant klausimo, kurio nagrinėjimas numatytas ankstesniame Teisingumo Teismo sprendime, priimtame atsakant į toje byloje, kurioje nagrinėtas šis skundas dėl panaikinimo, pateiktą prašymą priimti prejudicinį sprendimą. Vis dėlto, jeigu taikytinos vidaus proceso teisės normos apima nacionalinio teismo galimybę peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą siekiant ištaisyti dėl šio sprendimo susiklosčiusią situaciją, kad ji atitiktų ankstesnį galutinį nacionalinio teismo sprendimą, apie kurį teismas, priėmęs pirmąjį sprendimą, ir bylos, kurioje jis priimtas, šalys jau žinojo, šia galimybe, vadovaujantis lygiavertiškumo ir veiksmingumo principais, turėtų būti pasinaudota pirmiausia, kad būtų atkurta situacijos atitiktis Sąjungos teisei, kaip ji išaiškinta ankstesniame Teisingumo Teismo sprendime.

Parašai.